

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

การเข้าถึงที่ดินกับพหุอัตลักษณ์ของกลุ่มผู้หญิงในขบวนการ เคลื่อนไหวเรื่องสิทธิในที่ดินในภาคใต้ของประเทศไทย

Land Access and Multiple identities of women in the Land Rights Movement in Southern Thailand

เสาวลักษณ์ ใจตรง* และสร้อยมาศ รุ่งมณี

Saowalak Jaitrong* and Soimart Rungmanee

Puey Ungphakorn School of Development Studies,
Thammasat University

*Email: saowalakjaitrong@gmail.com

Received: Jun 23, 2020

Revised: Feb 6, 2020

Accepted: Apr 24, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งอภิปรายประเด็นการเข้าถึงและการดำรงชีพของผู้หญิงในชุมชนแห่งหนึ่งซึ่งเป็นสมาชิกขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิที่ดินในภาคใต้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามจากประสบการณ์ของผู้หญิงในชุมชนดังกล่าวจำนวน 34 คน เพื่อชี้ให้เห็นว่าแม้การเข้าถึงทรัพยากรที่ดินอาจมีประเด็นเพศสภาพ (gender) กำกับอยู่ แต่กระนั้น สถานะทางสังคมชุดอื่น ๆ ได้แก่ อายุ วัย และสถานภาพซึ่งเป็นพหุอัตลักษณ์ที่ทับซ้อนของผู้หญิงยังเป็นตัวกำกับการเข้าถึงที่ดินด้วย ลักษณะการใช้ประโยชน์ในที่ดิน การทำมาหากิน รวมไปถึงการให้ความหมายและความสำคัญของที่ดิน และยังชี้ให้เห็นว่าความมั่นคงด้านสิทธิในที่ดินส่งผลต่อความมั่นคงอื่น ๆ ในชีวิตด้วยเช่นกัน ในภาวะการเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทไทยที่ที่ดินอาจไม่ใช่พื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมเพียงเท่านั้น ที่ดินยังถูกให้ความหมายในมุมมองของการเป็นสินทรัพย์ที่ประกันความมั่นคงของชีวิตตนเองและครอบครัวดังที่ผู้หญิงในชุมชนสมาชิกขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินภาคใต้ได้ให้ความหมายไว้

คำสำคัญ: เพศสภาพ การเข้าถึงที่ดิน อัตลักษณ์ที่ทับซ้อน ขบวนการเคลื่อนไหว
เรื่องที่ดิน

Abstract

This paper focuses on access to land, livelihoods, and the meaning of land to women through interviews with 34 women who live in one of the land rights movement communities in Southern Thailand. Gender is an important factor determining women's access to land, but the results of this study demonstrate that intersectionality or the multiple identities in women such as age, generation, and marital status, also influence women's land use, income generation, and their view on the meaning of land. The study also found that access to land rights and security impacts livelihood security. In the middle of rural transformation in Thailand, the meaning of land in the view of women in the land rights movement has extended beyond the conventional agrarian notions relating to land for agriculture. Land is seen more as an asset and for generational security.

Keywords: gender, access to land, intersectionality, land movement

บทนำ

เพศสภาพ (Gender) หรือบทบาทฐานะทางเพศที่ถูกกำหนดขึ้นจากขนบธรรมเนียม ประเพณี โครงสร้างอำนาจทางสังคมซึ่งส่งผลต่อบทบาท สถานะทางเพศในสังคม รวมไปถึงการเข้าถึงทรัพยากรโดยเฉพาะที่ดิน แม้ว่ากฎหมายจะระบุในเชิงเพศสรีระให้หญิงและชายสามารถถือครองที่ดินได้เท่าเทียมกัน แต่กระนั้น รายงานขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ชี้ว่าจากการสำรวจทั่วโลก ผู้หญิง ในทวีปตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือเป็นเจ้าของ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

และถือครองที่ดินเพียงร้อยละ 5 ในละตินอเมริกาและแคริบเบียนมีเพียงร้อยละ 18 และในบางประเทศยังพบว่าผู้หญิงได้ส่วนแบ่งที่ดินน้อยกว่าสมาชิกในครอบครัวที่เป็นเพศชาย หรือในบางกรณีผู้หญิงอาจไม่สามารถที่จะเป็นเจ้าของที่ดินได้เลยตามจารีตปฏิบัติของสังคม เช่น ในภูมิภาคเอเชียใต้ (FAO, 2018) ทั้ง ๆ ที่การเข้าถึงทรัพยากรที่ดินของผู้หญิงจะนำมาสู่ความมั่นคงทางอาหาร ทำให้สามารถดูแลครอบครัวได้อย่างพอเพียงและรอดพ้นจากความอดอยาก การครอบครองที่ดินเป็นของตัวเองที่จะทำให้คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิตมากขึ้นด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ถึงแม้การปรับโครงสร้างสังคมเกษตรกรรมจะทำให้ภาคการเกษตรในประเทศต่าง ๆ ลดความสำคัญลง ผู้คนจำนวนมากรวมถึงผู้หญิงโดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อพยพออกจากชนบทกลายเป็นแรงงานรับจ้าง และหารายได้จากกิจกรรมนอกภาคเกษตรเป็นหลัก แต่ที่ดินและภาคเกษตรกรรมยังมีความสำคัญในฐานะหลักประกันความมั่นคงของชีวิต

บทความนี้สนใจกลุ่มผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวที่ดินในชุมชนแห่งหนึ่งของภาคใต้ ประเทศไทยซึ่งในการศึกษาในครั้งนี้เรียกว่า “ชุมชนปาล์มทอง¹” เป็นชุมชนดั้งเดิมและเป็นพื้นที่อยู่ในขบวนการการต่อสู้เพื่อที่ดินภาคใต้ ก่อตั้งโดยชาวบ้านในขบวนการต่อสู้ ชุมชนแห่งนี้เดิมเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่รัฐให้สัมปทานบริษัทเอกชนสามารถนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ปาล์มน้ำมันเป็นระยะเวลา 30 ปีและมีการประกาศให้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมบริเวณดังกล่าวเป็น พื้นที่ปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมในปี พ.ศ. 2537 แต่สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปท.) ไม่สามารถนำที่ดินบริเวณดังกล่าวมาจัดสรรให้กับเกษตรกรได้ เนื่องจากบริษัทต่างชาติที่เข้ามาขออนุญาตใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าเพื่อปลูกปาล์มน้ำมันไม่ยอมย้ายออกจากพื้นที่ ยิ่งไปกว่านั้น กระบวนการตรวจสอบที่ดินและการฟ้องขับไล่บริษัทเป็นไปอย่างเชื่องช้า ดังนั้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 ชาวบ้านจึงมาปักหลักตั้งชุมชนอยู่ในบริเวณดังกล่าว และต้องเผชิญกับเกิด

¹ ชื่อชุมชนและผู้ให้ข้อมูลในบทความนี้ทั้งหมดเป็นชื่อสมมติ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

เหตุการณ์ความรุนแรงลอบยิงทำร้ายสมาชิกในชุมชนจนถึงปัจจุบัน โดยมีชาวบ้านเสียชีวิตรวมแล้วจำนวน 4 ราย และแม้ว่าคดีการฟ้องขับไล่บริษัทจะสิ้นสุดลงแล้ว ในปี พ.ศ. 2557 โดยศาลฎีกาตัดสินยึดตามศาลชั้นต้นให้บริษัทออกจากพื้นที่แต่การจัดสรรที่ดินยังไม่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม² ชาวบ้านในชุมชนปาล์มทองจึงอยู่อาศัยและทำมาหากินภายใต้กฎระเบียบของชุมชนที่จัดสรรที่ดินในการทำเกษตรครัวเรือนละ 10 ไร่ และที่ดินปลูกบ้าน 1 ไร่ ภายใต้เงื่อนไขว่าหากไม่สามารถใช้ประโยชน์และดูแลที่ดินได้อย่างเต็มที่จะต้องคืนที่ดินครึ่งหนึ่งให้กับชุมชนหรือมากกว่านั้นอาจจะต้องออกจากการเป็นสมาชิกในชุมชนหากไม่ปฏิบัติตามกฎ ทั้งนี้ชาวบ้านหวังที่จะได้รับการจัดสรรที่ดินอย่างเป็นทางการจาก สปก. เพื่อนำมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยปลูกทั้งพืชอาหารบริโภคในครัวเรือนและเพื่อขายและพืชพาณิชย์อื่น ๆ สร้างรายได้ให้ครัวเรือน เช่น ปาล์มน้ำมันและยางพารา

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาลักษณะครัวเรือนของคนไร้ที่ดินที่รวม 48 ครัวเรือน พบว่า มีครัวเรือนหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นครัวเรือนของผู้หญิงโสด ครัวเรือนที่มีสามีภรรยาอยู่ร่วมกัน ครัวเรือนที่ภรรยาอยู่ตัวคนเดียวเพราะสามีไปทำงานนอกหมู่บ้าน และครัวเรือนของผู้หญิงหม้าย ดังนั้นแม้เพศสภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเข้าถึงที่ดินรวมถึงทรัพยากรและโอกาสอื่น ๆ แต่ผู้วิจัยพบว่า ครัวเรือนของผู้หญิงต่างสถานะดังกล่าวมีวิถีการทำมาหากินที่แตกต่างกัน ภายใต้บริบทดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาครัวเรือนกลุ่มผู้หญิงที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินและเข้ามาปักหลักในชุมชนแห่งนี้ โดยสนใจวิเคราะห์สองประเด็นหลัก ได้แก่ 1) เพศสภาพมีผลอย่างไรต่อการเข้าถึงที่ดินที่ทำให้พวกเขากลายเป็นผู้หญิงที่ไร้กรรมสิทธิ์ในที่ดินอันเป็นที่มาของการเข้าร่วมขบวนการ

² ความขัดแย้งเรื่องที่ดินสัมปทานภาคใต้เกิดขึ้นในหลายพื้นที่โดยเฉพาะในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดกระบี่ สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากการศึกษาของ Arporn (2014), Kraiyoonwong (2006) และ Pobsuk (2019)

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

เคลื่อนไหว 2) ลักษณะการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่ได้รับการจัดสรรผ่านขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินของครัวเรือนผู้หญิงที่มีสถานภาพแตกต่างกัน รวมถึงการให้ความหมายและความสำคัญของที่ดินในมุมมองของผู้หญิงไร้อำนาจที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นอย่างดี

บทความนี้เสนอข้อค้นพบในมิติความสัมพันธ์ระหว่างเพศสภาพและสถานะทางสังคมชุดอื่น ๆ ได้แก่ อายุ วัย และสถานภาพ ซึ่งการทับซ้อนของพหุอัตลักษณ์ (intersectionality) ดังกล่าวส่งผลต่อการเข้าถึง ที่ดินเพื่อการดำรงชีพ รวมไปถึงศักยภาพในการหารายได้จากแหล่งอื่นเท่าที่ครัวเรือนจะสามารถทำได้ (diversification) นอกจากนี้ การให้ความหมายของที่ดินของผู้หญิงที่มีสถานะแตกต่างกันดังกล่าวยังนำไปสู่ ความเข้าใจเรื่องความสำคัญของที่ดินในภาวะการเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทไทย โดยแสดงให้เห็นว่าที่ดินยังคงมีความสำคัญกับการดำรงชีพของคนจำนวนหนึ่ง และอาจไม่ใช่พื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมเพียงเท่านั้น หากแต่ยังเป็นสินทรัพย์ที่ประกันความมั่นคงของชีวิตตนเองและครอบครัว

บทความแบ่งออกเป็นส่วนตัวต่าง ๆ ดังนี้ ในส่วนแรกเป็น บทนำ ตามด้วยการรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยนำมาใช้ศึกษา ได้แก่ แนวคิดเพศสภาพและการทับซ้อนของพหุอัตลักษณ์ จากนั้นจะกล่าวถึงระเบียบวิธีวิจัยซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ส่วนถัดมาจะเป็นผลการวิจัย โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงที่มาของผู้หญิงที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหว การใช้ที่ดินและการหารายได้ของครัวเรือนผู้หญิงแบบต่าง ๆ และการให้ความหมายของที่ดินในมุมมองผู้หญิงที่มีสถานภาพแตกต่างกัน ส่วนสุดท้ายเป็นบทสรุป

เพศสภาพและการทับซ้อนของพหุอัตลักษณ์

งานวิจัยจำนวนมาก เช่น Kang, Schweb & Yu, 2020; Lastarria-Cornhiel, 1997; Rao, 2011 ตั้งคำถามประเด็นเพศสภาพในฐานะหนึ่งในปัจจัยที่นำไปสู่ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสต่าง ๆ ทางสังคมรวมไป

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

ถึงการเข้าถึงที่ดิน ที่แม้จะถูกกำกับด้วยกฎหมายที่ระบุให้บุคคลไม่ว่าจะเพศสภาพใดก็ตามสามารถครอบครองทรัพย์สินรวมถึงที่ดินได้อย่างเสมอภาคกัน แต่บรรทัดฐานในเชิงจารีตในหลายสังคมยังคงปิดกั้นการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยผู้หญิง ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว งานของคำศรี ลัทธिवรรดา (2552) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ผู้หญิงชายในการจัดการทรัพยากรและระบบนิเวศชุมชนพบว่าชายหญิงแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจนในระดับครัวเรือน เช่น การดำรงชีวิตประจำวัน การทำนา เลี้ยงสัตว์ และงานภายในบ้านและงานครัวล้วนเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้หญิง สำหรับผู้ชายเป็นงานนอกบ้าน ส่วนในระดับชุมชนเป็นลักษณะการใช้กำลังตามเพศสรีระ นอกจากนี้ถึงแม้ผู้หญิงจะเป็นผู้สืบทอดมรดกจากพ่อแม่ แต่อำนาจตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับผู้ชาย ยิ่งปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตที่นำเอานโยบายเศรษฐกิจแผนใหม่ของรัฐบาลมาใช้ ส่งผลให้ผู้ชายมีอำนาจตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรในระดับครัวเรือนมากขึ้น ในบางภูมิภาค เช่น แอฟริกา งานวิจัยของ World Bank (2012) พบว่าเมื่อมีการปฏิรูปที่ดินและให้กรรมสิทธิ์ที่ดินในรูปแบบของโฉนด ผู้ครอบครองที่ดินส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ทั้งนี้เนื่องจากหัวหน้าชุมชนและหัวหน้าครอบครัวมักจะเป็นเพศชาย ทำให้แม้ผู้หญิงจะทำการเกษตรอยู่บนที่ดินของครอบครัว แต่พวกเขาไม่สามารถตัดสินใจที่จะขาย ให้เช่า หรือจำนองที่ดิน หรือไม่มีสิทธิในทางกฎหมายที่จะเข้าถึงผลกำไรหากคนในครอบครัวตัดสินใจขายที่ดิน ส่วนในประเทศไทย แม้ในทางกฎหมายและนโยบายจะส่งเสริมให้ผู้หญิงมีสิทธิที่เท่าเทียมในทรัพยากรทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการเข้าถึงการเป็นเจ้าของและมีสิทธิในที่ดิน และทรัพย์สินในรูปแบบอื่น แต่กระนั้นพบว่า เมื่อจำแนกสัดส่วนของจำนวนประชากรในภาคการเกษตรของไทยที่เป็นเจ้าของหรือมีสิทธิเหนือพื้นที่ทำการเกษตรตามเพศ สัดส่วนของผู้หญิงที่เป็นเจ้าของหรือมีสิทธิถือครองพื้นที่ทางการเกษตรในปี 2556 มีเพียงร้อยละ 36.30 ในขณะที่ผู้ชายที่เป็นเจ้าของหรือมีสิทธิถือครองพื้นที่ทางการเกษตรในปีเดียวกันอยู่ที่ร้อยละ 63.70 ตัวเลขดังกล่าวเพิ่มขึ้นจากสถิติในปี 2536 ที่ผู้หญิงเป็นเจ้าของหรือมีสิทธิถือครองพื้นที่ทางการเกษตรเพียงร้อยละ

15.40 ในขณะที่ผู้ชายเป็นเจ้าของหรือมีสิทธิถือครองพื้นที่ทางการเกษตรถึงร้อยละ 84.6 (สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563)

อย่างไรก็ตาม งานวิชาการในปัจจุบัน เช่น Colfer et al (2018) ตั้งคำถามถึงประเด็นเพศสภาพรวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายว่าอาจไม่สามารถเป็นปัจจัยเดียวที่นำมาซึ่งความแตกต่างทางโอกาสและการเข้าถึงทรัพยากร แต่ยังมีมิติอื่น ๆ ที่ควรนำมาพิจารณาประกอบด้วย ไม่ว่าจะเป็นมิติทางชาติพันธุ์ ชนชั้น สถานภาพ อายุและวัย ที่เป็นองค์ประกอบภายใต้บริบทสังคมการเมืองและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันด้วย ปฏิสัมพันธ์ของอัตลักษณ์ที่ทับซ้อนดังกล่าวส่งผลต่อปัจเจกบุคคลในเรื่องของการถูกทำให้เป็นชายขอบ และยังเกี่ยวข้องกับบรรทัดฐานและโครงสร้างอำนาจของสังคม การปะทะสังสรรค์ของอัตลักษณ์ที่ทับซ้อนนี้ยังส่งผลต่อประสบการณ์ทั้งการถูกกดขี่และการได้รับอภิสิทธิ์บางประการด้วย (Association for Women's Rights in Development, 2004: 3) ทำให้มีงานวิชาการที่ศึกษาประเด็นผู้หญิงกับปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรนำมติดังกล่าวมาวิเคราะห์ควบคู่กับมิติทางเพศ หรือที่เรียกว่าการวิเคราะห์การทับซ้อนกันของพหุอัตลักษณ์ (intersectionality) ซึ่งพัฒนามาจากฐานแนวคิดสตรีนิยมนิเวศวิทยาการเมืองและสตรีนิยมยุคหลังสมัยใหม่ที่สนใจและให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ระหว่างเพศสภาพ ชนชั้น ทุนนิยมเสรีนิยมใหม่กับสิ่งแวดล้อม และตั้งคำถามถึงการวิเคราะห์ตัวตนของผู้หญิง (women subjectivities) ที่ขาดองค์ประกอบด้านอื่น ๆ ทั้งที่ผู้หญิงที่มีพื้นฐานความเป็นมา ประสบการณ์ วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ที่ต่างกันอย่างทำให้ผู้หญิงไม่ได้มีความเป็นเนื้อเดียวกันอีกต่อไป (Elmhirst, 2011)

การวิเคราะห์การทับซ้อนกันของพหุอัตลักษณ์สะท้อนให้เห็นตัวตนทางการเมืองอันซับซ้อนหลายมิติของผู้หญิง ดังที่พบในงานวิชาการที่ศึกษา เช่น งานของ Benda-Beckman et al (2000) ที่กล่าวถึงเพศสภาพกับการจัดการและการเข้าถึงแหล่งน้ำของผู้หญิงในเนปาล โดยเฉพาะประเด็นสถานะทางสังคมและการต่อรองของผู้หญิงซึ่งไม่ได้อยู่บนตำแหน่งทางสังคมในฐานะที่เป็นหญิงเท่านั้น แต่แต่

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

ละคนยังมีองค์ประกอบเชิงความสัมพันธ์อื่น ๆ ทั้งความสัมพันธ์กับพ่อของตนเอง และกับครอบครัวของสามี สถานภาพทางชนชั้น สถานภาพการสมรสว่าเป็นผู้หญิงที่มีสามี เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือเป็นแม่หม้าย ดังนั้นเพศสภาพจึงไม่อาจแยกจากองค์ประกอบทางสังคมอื่น ๆ ได้ หรือการศึกษาของ Manorum (2016) เรื่อง ผู้หญิงลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงไฟฟ้าที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนน้ำเทิน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงแต่ละชาติพันธุ์ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมแตกต่างกัน ทั้งภายในกลุ่ม ลาวลุ่มด้วยตนเองและระหว่างกลุ่มลาวลุ่มกับกลุ่มชนพื้นเมืองชาวบรูก็มี ความแตกต่างหลากหลายในการเข้าถึงทรัพยากร ผู้หญิงไม่ได้มีตัวตนเหมือนกันหรืออยู่ในสถานะเดียวกัน เช่นเดียวกับการแสดงออกด้านความรู้สึกถึงความอัดอั้นตันใจ ความเครียด ความวิตกกังวล ความไม่พอใจ ความทุกข์ใจมากกว่าความสุขต่อความเป็นอยู่ของครอบครัวทั้งปัจจุบันและอนาคต แต่กระนั้น ผู้หญิงชาวบรูซึ่งยากจน และถูกกดทับจากอัตลักษณ์ความเป็นชนพื้นเมืองได้รับความยากลำบากมากกว่า ผู้หญิงลาวลุ่ม

การพยายามเสนอผู้หญิงกับการเข้าถึงที่ดินในชุมชนขบวนการ เคลื่อนไหวเรื่องที่ดินในภาคใต้ของประเทศไทยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดเพศสภาพ และการทับซ้อนกันของพหุอัตลักษณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่าแม้ผู้หญิงในงานวิจัยนี้จะมีฐานะเป็นเกษตรกรไร้ที่ดินที่เหมือนกัน แต่อำนาจการใช้และตัดสินใจใน ทรัพยากรที่ดิน การหารายได้ และการให้ความหมายในเรื่องที่ดินของแต่ละคน แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบในเรื่องสถานภาพ ภูมิหลัง ประสบการณ์ การศึกษา และอายุที่แตกต่างกัน

ระเบียบวิธีวิจัยและพื้นที่ในการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาใน หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้วิจัยในฐานะบัณฑิตอาสาสมัครจะต้องไปปฏิบัติงานในชุมชนปาล์มทอง อ.ชัยบุรี จ.สุราษฎร์ธานี เป็นเวลา 7 เดือน ระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2562 ถึงพฤษภาคม พ.ศ. 2563 ต้อง

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

ทำการศึกษาเฉพาะเรื่องที่สนใจซึ่งผู้วิจัยสนใจเรื่องวิถีชีวิตของเกษตรกรที่อยู่ใน
ขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดิน อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าไปอยู่ในชุมชนแล้ว ผู้วิจัย
พบว่าชุมชนปาล์มทองเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่ตั้งขึ้นใหม่มีจำนวน 48 ครัวเรือน สมาชิก
ในชุมชนเป็นเพศชายจำนวน 40 คน เพศหญิงจำนวน 34 คน สมาชิกภายในชุมชน
มาจากหลากหลายพื้นที่ ต่างภูมิลำเนา เข้ามาโดยผ่านองค์กรที่ดูแลขบวนการ
เคลื่อนไหวเรื่องที่ดินในภาคใต้ ซึ่งการเข้ามาอยู่ร่วมกันสำหรับต่างคนต่างที่มาโดยมี
วัตถุประสงค์หลักคือการมาสร้างชุมชนใหม่ที่ที่ดินสำหรับทำการเกษตร และยังอยู่
ในขบวนการต่อสู้เพื่อสิทธิในที่ดินที่มีข้อพิพาทกับรัฐที่เป็นเจ้าของพื้นที่ การต้อง
ต่อสู้กับรัฐด้านนโยบายยังมีการต่อสู้กับกลุ่มบริษัท และกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นในพื้นที่
ทำให้ชุมชนต้องมีระเบียบในการรับสมาชิกที่จะต้องพิสูจน์ตนเองในฐานะคนไร้ที่ดิน
และจะต้องรับที่ดินที่ได้รับจัดสรรไปทำการเกษตรรวมไปถึงการทำปฏิญญาร่วมกัน
ที่จะไม่ขายที่ดินทำกิน และใช้ประโยชน์จากที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด กล่าวคือ
ไม่ให้ปลูกเฉพาะพืชพาณิชย์แต่จะต้องมีการแบ่งสรรปลูกพืชอาหารด้วยเพื่อสร้าง
ความมั่นคงทางอาหาร สมาชิกจะต้องร่วมกิจกรรมของชุมชน ช่วยกันแก้ปัญหาที่
เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อหนุนเสริมการอยู่ร่วมกันยั่งยืน และร่วมดูแลระบบการรักษา
ความปลอดภัยโดยการผลัดกันอยู่เวรยามตรวจตราคนเข้าออก การไม่ได้รับการ
จัดสรรที่ดินอย่างเป็นทางการทำให้ชุมชนขาดสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า
และน้ำประปา ชุมชนมีไฟฟ้าใช้จากการติดตั้งระบบไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ ไม่มี
น้ำประปา แต่ใช้น้ำจากบ่อบาดและบ่อน้ำขนาดเล็ก นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังสังเกต
ว่าในชุมชนไม่มีลูกหลานของสมาชิกอาศัยอยู่ เนื่องจากการเดินทางเข้าออกชุมชน
ค่อนข้างยากลำบากเพราะเป็นพื้นที่บุกเบิก ต้องเดินทางเข้าออกโดยทางป่าที่หัก
ร้างถางพงให้เป็นถนน คนในชุมชนจึงมักจะฝากลูกหลานไว้กับญาติเพื่อให้เข้า
โรงเรียนในเมือง

ผู้วิจัยพบว่าสมาชิกในชุมชนที่เป็นผู้ชายมักจะออกไปทำงานข้างนอก
มากกว่ากลุ่มผู้หญิงที่มักจะอยู่ในชุมชน และผู้หญิงเป็นกลุ่มที่มีบทบาทมากในการ
จัดการด้านงานสวัสดิการ การใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกพืชอาหาร การเก็บผลผลิต

ทำให้ผู้วิจัยตัดสินใจเน้นประเด็นที่เกี่ยวกับความเป็นหญิงกับการเข้าถึงและจัดการที่ดิน และเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้หญิงในชุมชนที่มีจำนวนทั้งสิ้น 34 คน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลของผู้หญิงผู้ให้สัมภาษณ์

สถานภาพของผู้หญิง	ช่วงอายุ	จำนวน
โสด	45 - 55 ปี	2
	35 - 45 ปี	5
แต่งงานอยู่ด้วยกันกับสามี	45 - 55 ปี	11
	55 - 65 ปี	5
	65 - 75 ปี	4
แต่งงานแต่อยู่ตัวคนเดียว	45 - 55 ปี	2
ในชุมชน	55 - 65 ปี	2
หญิงหม้าย	55 - 65 ปี	3
จำนวนทั้งหมด		34

งานวิจัยนี้ไม่ได้ละเลยผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ชายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นแกนนำชุมชน และสามีของผู้หญิงที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก แต่เนื่องจากบทความนี้มุ่งเน้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง จึงหยิบยกเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวกับผู้หญิงมานำเสนอ การเข้าถึงข้อมูลของผู้หญิงแต่ละกลุ่มถึงระดับความยากง่ายในการเข้าถึงข้อมูล ผู้หญิงโสด หม้ายและผู้หญิงที่แต่งงานแล้วแต่อยู่ในชุมชนคนเดียวมักจะถูกจัดให้เป็นคณะกรรมการการบริหารชุมชนมีบทบาทต่อชุมชนมากในการบริหารจัดการเรื่องต่าง ๆ ภายในชุมชนเช่นเดียวกัน ทำให้ผู้วิจัยเข้าถึงข้อมูลคนในกลุ่มนี้ง่ายที่สุด บางครั้งผ่านพื้นที่ครัวของบ้านซึ่งผู้วิจัยใช้โอกาสพูดคุยระหว่างการเก็บผัก ทำกับข้าว หรือเป็นเพื่อนร่วมรับประทานอาหาร รวมถึงรับฟังเรื่องราวหนักอกหนักใจปัญหาต่าง ๆ ซึ่งระหว่างการเก็บข้อมูลเปรียบเสมือนช่วงแห่งการปลดปล่อยทั้งความทุกข์ ความสุข และความหวังของผู้หญิงในชุมชนแห่งนี้ สำหรับกลุ่มผู้หญิง

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

แต่งงานอยู่ด้วยกันกับสามี ผู้วิจัยจะมีความระมัดระวังในเรื่องของประเด็นคำถาม เนื่องด้วยบางคนผ่านประสบการณ์แต่งงานมาแล้วหลายครั้ง โดยเฉพาะถ้าหากเป็นประเด็นคำถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อผู้ชายหรือประเด็นเพศสภาพภายในครอบครัว อาจทำให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัวได้ และการให้ข้อมูลผู้หญิงกลุ่มนี้ในบางครั้ง มีสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะสามีร่วมฟังอยู่ด้วย อาจทำให้การเข้าถึงข้อมูลจึงไม่มีความเป็นส่วนตัวมากเท่ากับการสัมภาษณ์ผู้หญิงโสดหรือผู้ที่สามีไปทำงานข้างนอกและผู้หญิงหม้าย ดังนั้นการตั้งคำถามจึงต้องมีความระมัดระวังเพื่อไม่ให้เกิดกระทบกับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ที่มาของผู้หญิงที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินในชุมชนปาล์มทอง

จากการศึกษาภูมิหลังและที่มาของการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินของผู้หญิงแต่ละสถานภาพ พบว่า การเข้าไม่ถึงที่ดินนอกจากจะมีความสัมพันธ์กับความยากจนแล้ว เพศสภาพยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเข้าถึงที่ดินในฐานะสินทรัพย์และผลประโยชน์ที่เกิดจากที่ดิน รวมไปถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับที่ดินด้วย

ประเด็นเรื่องเพศสภาพกับการเข้าถึงที่ดินปรากฏชัดเจนโดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงหม้ายทั้ง 3 รายที่มีอายุอยู่ในช่วงอายุ 56-65 ปี แต่ละคนผ่านประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัว เช่น ชีวิตของนางดาววัน อายุ 65 ปี เคยมีที่ดินที่พ่อแม่ยกให้ทำการเกษตรร่วมกับสามี แต่เมื่อสามีเป็นผู้นำชุมชนมีตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านต้องใช้เงินจูงยาคที่ดินมรดกของเธอจนหมด เธอจึงเลิกกับสามีเมื่อสิบกว่าปีก่อนและกลายเป็นคนไร้ที่ดิน ดาววันมีลูกจากสามีเดิมแต่ในปัจจุบันลูกหาเลี้ยงตนเองได้แล้วแต่ดาววันก็ไม่อยากเป็นภาระของลูก เนื่องด้วยชีวิตอยู่กับการทำสวนทำไร่ มีความต้องการมีที่ดินไว้เพาะปลูก จึงตัดสินใจไปกับกลุ่มคนในละแวกบ้านเข้าไปจับจองที่ดินสวนปาล์มที่หมดสัมปทานเช่าแต่ถูกหลอกให้จ่ายค่าคุ้มครองโดยไม่ได้รับที่ดิน จนกระทั่งมาพบกับขบวนการเคลื่อนไหวที่ดินภาคใต้และขอมาอยู่ในชุมชนปาล์มทองโดยยินยอมปฏิบัติตามกฎระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้ได้รับจัดสรรที่ดิน

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

ทำการเกษตร ปัจจุบันดำนวนปลูกผักเพื่อบริโภคและจำหน่าย และเพิ่งเริ่มจะปลูก
ยางพารา

ผู้หญิงในชุมชนอีกรายที่มีภูมิหลังที่น่าสนใจ ได้แก่ นางขวัญใจ อายุ 56
ปี เล่าว่าเธอมีสวนทุเรียนในอำเภอนาทม จังหวัดสุราษฎร์ธานี แต่ต้องการหย่า
ร้างกับสามีคนก่อนด้วยปัญหาครอบครัว เพราะสามีไม่แบ่งสรรรายได้เงินของเธอกับ
ลูกอย่างเพียงพอ สามีให้เหตุผลว่าเขาเป็นคนที่ทำงานในสวน แต่ขวัญใจในฐานะ
ภรรยาไม่ได้ทำงานหารายได้จึงไม่ควรเรียกร้อง ขวัญใจจึงตัดสินใจแยกกับสามีมา
หาที่ดินใหม่โดยเข้าร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหว เช่นเดียวกับหญิงหม้ายรายสุดท้าย
ได้แก่นางพรรษา อายุ 62 ปี ที่หนีจากสามีคนที่ไร้ความรับผิดชอบและใช้ความ
รุนแรง มาพบกับสามีคนที่สองและชวนกันเข้ามาอยู่ในชุมชน แต่สามีคนที่สอง
เสียชีวิตแล้วจากการถูกลอบยิงเพราะเป็นหนึ่งในแกนนำผู้ร่วมขบวนการเคลื่อนไหว
เรื่องที่ดินภาคใต้ ชีวิตของทั้งสามคนแสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมทางเพศใน
ระดับครัวเรือน และวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ที่สามีมักจะมีอำนาจในการตัดสินใจ
เกี่ยวกับทรัพย์สินและยังใช้ความรุนแรงกับภรรยา

ในส่วนของผู้หญิงโสดสองรายในชุมชน ต่างเข้าร่วมขบวนการ
เคลื่อนไหวเรื่องที่ดินเพราะความยากจนและที่ดินของครอบครัวไม่พอทำกิน แต่
สถานภาพความเป็นผู้หญิงโสดทำให้พี่น้องรวมถึงพ่อแม่และแม่คาดหวังให้พวกเธอเป็น
ผู้ดูแลพ่อแม่ยามแก่เฒ่าเพราะพี่น้องคนอื่นต่างแต่งงานมีครอบครัวของตนเอง เช่น
ประวัติของพี่ศรีจันทร์ หนึ่งในผู้หญิงโสดอายุ 54 ปี เล่าว่าตนเองเรียนจบชั้นมัธยม
ปลายก็ออกไปทำงานรับจ้างในถิ่นอื่นอยู่หลายปี พี่น้องก็ได้แบ่งที่ดินไปหมดแล้ว
แม่คาดหวังให้เธอดูแลยามแก่เฒ่าและจะยกบ้านและบริเวณรอบบ้านเล็กน้อยให้ ส่วน
พื้นที่สวนแม่ยกให้น้องชาย แต่ตนเองเมื่อกลับมาอยู่บ้านกับแม่จำเป็นต้องมีอาชีพ
อยากจะทำเกษตรแต่ไม่มีที่ดิน จะไปขอปันทำร่วมกับพี่น้องคนอื่นพวกเขาต่าง
มีภาระครอบครัวและที่ดินมรดกที่แม่ยกให้ก็เป็นเพียงที่ผืนเล็ก ๆ ศรีจันทร์จึง
มาร่วมขบวนการเคลื่อนไหวและหวังจะมีที่ดินของตนเอง เนื่องจากศรีจันทร์เรียน
จบชั้นมัธยมปลายซึ่งอยู่ในระดับสูงสุดของผู้หญิงในชุมชนทำให้สมาชิกของ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

ขบวนการฯ ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ชายยังคาดหวังให้ศรีจันทร์เป็นแกนนำหญิงทำงานให้กับชุมชนโดยให้เหตุผลว่าเพราะศรีจันทร์ไม่มีลูกและสามีต้องดูแลเหมือนกับผู้หญิงคนอื่น ๆ ในชุมชน ศรีจันทร์มีหน้าที่สร้างความเข้าใจเรื่องสิทธิให้กับผู้หญิงในชุมชน รวมถึงเป็นแกนนำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย

ส่วนกลุ่มผู้หญิงที่เข้ามาอยู่กับสามีซึ่งเป็นผู้หญิงส่วนใหญ่ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลกว่าครึ่งให้ข้อมูลว่าการเข้ามาอยู่ในชุมชนปาล์มทองและการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินมักเป็นการตัดสินใจของสามีโดยตนเองเป็นผู้ตาม ซึ่งในกรณีนี้สามีเป็นผู้เข้าร่วมขบวนการและได้รับจัดสรรที่ดินมาแล้วถึงจะนำภรรยาตามเข้ามาอยู่ด้วย ผู้หญิงในครัวเรือนกลุ่มนี้บางรายกล่าวว่าตนเองจำเป็นต้องอดทนต่อสภาพความเป็นอยู่และต้องหนักเอาเบาสู้เพื่อครอบครัวและมักจะมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมหรือทำงานในขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินน้อย เพราะถือว่าสามีเป็นหัวหน้าครอบครัวจึงมักจะทำให้สามีเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องสำคัญต่าง ๆ ส่วนครัวเรือนอีกครั้งหนึ่งที่สามีภรรยาอยู่ร่วมกันในชุมชนกล่าวว่าย้ายเข้ามาโดยเป็นการตัดสินใจร่วมกันฉันท์สามีภรรยา การตัดสินใจที่จะใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรและการตัดสินใจเรื่องการทำมาหากินมักจะเป็นการตัดสินใจร่วมกัน แต่กระนั้นผู้หญิงที่มีครอบครัวแล้วมักมีส่วนร่วมในการทำงานในขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินน้อยโดยมักยกให้เป็นหน้าที่ของสามี

กรณีที่ผู้หญิงแต่งงานแล้วอยู่ตัวคนเดียวเพราะสามีออกไปทำงานรับจ้างข้างนอกโดยจะเข้ามาช่วยเหลืองานแรงงานโดยเฉพาะในช่วงของการเก็บเกี่ยวผลผลิต เช่น การเก็บผลปาล์มที่เป็นงานหนัก เป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยมีโอกาสได้พบเจอบ่อย ๆ และเป็นกลุ่มที่อยากพูดคุยกับผู้วิจัย ส่วนหนึ่งเพราะเหงา บางคนมีทั้งสามีและลูกที่อาศัยอยู่นอกชุมชน แต่ตนเองต้องอยู่ในชุมชนคนเดียวเพื่อที่จะทำการเกษตรบนที่ดินที่ขบวนการเคลื่อนไหวจัดสรรให้ตามเงื่อนไข บางคนอยู่เพราะความจำนรร มีผู้หญิงบางรายเล่าว่าสามีตนเองมีภรรยาอีกคนนอกชุมชน แต่ยังกลับมาหาตนเองเมื่อต้องเข้ามาช่วยทำงาน และการให้ภรรยาอยู่ในชุมชนเพื่อรักษาที่ดินยังทำให้มีรายได้จากสองแหล่งทั้งจากงานรับจ้างของสามีและงานภาค

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

เกษตรกรรม แต่ถ้าจะให้เลิกกับสามีก็ไม่มีทีไปและสถานภาพความเป็นหญิง โดยเฉพาะผู้หญิงที่อายุเลยวัยกลางคนไปแล้วจำนวนมากทำให้หางานทำลำบาก การโยกย้ายก็เป็นเรื่องที่ไม่คล่องตัวเท่ากับผู้ชาย การมาอยู่ในชุมชนแห่งนี้ยังทำให้มีบ้านอยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง

ดังนั้นการตัดสินใจเข้ามาอยู่ในชุมชนปาล์มทองซึ่งเกิดจากการรวมตัวของเกษตรกรไร้ที่ดินทำให้ครัวเรือนของผู้หญิงทั้งหมดได้รับที่ดินทำกินที่ผ่านการจัดสรรตามระเบียบของกรรมการชุมชน โดยผู้หญิงทั้งหมดกล่าวตรงกันว่า การได้รับจัดสรรที่ดินให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในชุมชนแม้จะยังไม่มีกรรมสิทธิ์อย่างเป็นทางการ แต่ก็ทำให้รู้สึกว่าการมีชีวิตมีความมั่นคงและมีที่อยู่เป็นหลักแหล่งเทียบกับการอยู่ข้างนอกชุมชนที่ไม่มีที่ทำกินเป็นของตัวเอง

การใช้ที่ดินและการหารายได้ของครัวเรือนผู้หญิงที่มีสถานภาพแตกต่างกัน

วิธีการเพาะปลูกเป็นอาชีพหลักของผู้หญิงและผู้ชายทุกครัวเรือนในชุมชน ฤดูกาลทำเกษตรมีการทำตลอดทั้งปี มีการปลูกพืชต่างๆ ทั้งพืชสวนและพืชผักผสมผสานโดยเน้นให้ได้รับผลผลิตที่รวดเร็วเพื่อให้ได้กินได้ขายพึ่งพาตัวเองในครอบครัวได้ก่อน ที่ดินเป็นแหล่งสร้างความมั่นคงทางอาหาร ไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพใดก็ตาม ผู้หญิงในชุมชนปาล์มทองเห็นว่าที่ดินเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับครัวเรือน เพราะทำหน้าที่เพาะปลูกและทำอาหารที่นอกเหนือจากโอกาสในการหารายได้ หรือการใช้แรงงานในครัวเรือน แต่สิ่งสำคัญคือการทำเกษตรเพื่อให้ทันต่อการกินการใช้ภายในครัวเรือน ในช่วงผู้วิจัยศึกษาอยู่ในพื้นที่ได้ร่วมทำเกษตร เพาะปลูก เก็บเกี่ยวผลผลิตตามวิถีชีวิตของผู้หญิงในชุมชน และได้สัมภาษณ์ผู้หญิงขณะทำเกษตรไปด้วย พบว่าทุกครัวเรือนมีการปลูกพืชผักสวนครัวเกือบทุกชนิดไว้ภายในบ้านของตัวเอง นอกจากจะนำมารับประทานในครัวเรือนยังสามารถถนอมเก็บไว้ขายในครอบครัวด้วย สิ่งสำคัญที่สุดคือการมีอาหารกินทุกมื้อ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

อย่างไรก็ตาม นอกจากปลูกพืชอาหาร ครั้วเรื่อนมีการจัดสรรที่ดิน บางส่วนปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างปาล์มปาล์มน้ำมันด้วย โดยเฉลี่ยจากที่ดินทำกินที่ได้รับจัดสรรให้ใช้ประโยชน์ 10 ไร่ จะนิยมปลูกปาล์มน้ำมันประมาณ 6 ไร่ขึ้นไป บางครั้วเรื่อนปลูกทั้งปาล์มน้ำมันและยางพาราหรือพืชชนิดใดชนิดหนึ่ง ทั้งนี้ทุกครั้วเรื่อนให้เหตุผลว่า ถึงแม้มีการเพาะปลูกเพื่อความมั่นคงทางอาหารเป็นอันดับแรก แต่ก็ยังจำเป็นต้องหารายได้เพื่อค่าใช้จ่ายส่วนอื่น ๆ เช่น ข้าวสาร อาหารสดจำพวกเนื้อหมู ไก่ และสิ่งของที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต ค่าน้ำมัน ค่าโทรศัพท์ ค่าอินเทอร์เน็ต ค่าขนมให้ลูกไปโรงเรียน รวมทั้งหนี้สินที่ไปผ่อนรถจักรยานยนต์ เป็นต้น ล้วนแล้วเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้นในบางครั้วเรื่อนที่แบ่งหน้าที่กันได้จึงมีความพยายามหารายได้จากหลายแหล่ง เช่น ออกไปรับจ้างข้างนอก หรือลงทุนกับการค้าขายซึ่งผู้วิจัยพบว่าผู้หญิงในครั้วเรื่อนที่มีสถานภาพและอายุต่างก็มีโอกาสในการหารายได้แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากมาจากปัจจัยเรื่องแรงงานในครั้วเรื่อน

ในครั้วเรื่อนของผู้หญิงโสดหรือหญิงหม้ายมักจะทำมาหากินบนที่ดินที่ได้รับจัดสรรและมีรายได้หลักจากการขายพืชผลจากที่ดินของตนเองเท่านั้น พวกเธอเก็บผักส่งขายให้กับแม่ค้าประจำมีรายได้ประมาณ 300 - 500 บาทต่อสัปดาห์ ขึ้นอยู่ผลผลิตและฤดูกาล ส่วนการปลูกและเก็บเกี่ยวพืชเศรษฐกิจ เช่น ปาล์ม น้ำมัน และยางพารา ผู้หญิงกลุ่มนี้จะต้องจัดสรรเงินจ้างแรงงานผู้ชายในชุมชน การออกไปรับจ้างนอกชุมชนแทบจะเป็นไปไม่ได้เพราะการเดินทางยากลำบากและไม่ปลอดภัย พวกเธอมักใช้เวลาอยู่ในสวน บำรุงรักษาที่ดินของตนเองและทำตามกฎระเบียบการใช้ที่ดินของชุมชนเพื่อเป็นหลักประกันว่าจะสามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินที่ได้รับจัดสรรได้และไม่ถูกยึดคืนส่วนกลาง

ครั้วเรื่อนที่มีโอกาสหารายได้จากหลายแหล่งที่สุดเป็นกลุ่มผู้หญิงที่มีสามี ไม่ว่าจะเป็นอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือไม่ก็ตาม ผู้หญิงที่สามีออกไปรับจ้างข้างนอกและตนเองอยู่ในชุมชนคนเดียวจะหารายได้จากการเกษตร แต่ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้จะดำเนินการโดยสามีหรือลูกที่จะกลับมาลงแรงช่วยใน

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

ยามเก็บเกี่ยว ผู้หญิงกลุ่มนี้ไม่จำเป็นต้องจ้างแรงงาน แหล่งรายได้ของครัวเรือนจึงมีทั้งจากผลผลิตทางการเกษตรและงานรับจ้างนอกภาคเกษตรของสามีและลูก ครัวเรือนที่ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินการศึกษามีส่วนร่วมเป็นกลุ่มที่สามีภรรยาอยู่ร่วมกันในชุมชน ซึ่งสามารถสร้างรายได้ได้หลากหลายมากกว่ากลุ่มอื่น ไม่ว่าจะเป็นการหา รายได้จากนอกหมู่บ้าน เช่น ไปรับจ้างทำงานกิจกรรมนอกภาคเกษตร ออกไปทำงานนอกชุมชนแบบเข้าไปเย็นกลับ หรืออาจให้สามีออกไปทำงานนอกชุมชนคนเดียวแล้วกลับมาบ้านช่วงวันหยุด ส่วนภรรยาแปรรูปผลผลิตจากสวน เช่น ทำกล้วย ฉาบ ข้าวหลาม ปาท่องโก๋ ทำกับข้าวเร่ขายภายในชุมชน นอกจากนี้พบว่าคู่สามี ภรรยาบางคู่ตั้งร้านค้าของจากข้างนอกเข้ามาขายในชุมชน หรือเป็นคนนำของ จากในชุมชนไปขาย ซึ่งแม้จะมีรายได้นอกภาคเกษตรมากกว่าการขายพืชผลทาง การเกษตร แต่เงื่อนไขของขบวนการเคลื่อนไหวยุติการที่ดินในเรื่องการได้รับจัดสรร ที่ดินไปแล้วจะต้องลงมือทำการเกษตรและใช้ประโยชน์จากที่ดิน มิฉะนั้นจะต้องคืน ที่ดินให้กับส่วนกลาง ทำให้ครัวเรือนไม่อาจทำงานสวนได้ แต่กระนั้น ผู้วิจัยพบว่า มีบางครัวเรือนที่จะเล่าถึงต่อไป ฤดูกาลขนาดที่ดินเหลือ 5 ไร่ เนื่องจากไม่มีเวลาทำ การเกษตรเพราะใช้เวลาไปกับการหารายได้จากการค้าขายเป็นหลัก

ในคู่สามีภรรยา การค้าขายเป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้หญิง สามีของผู้หญิงที่ทำการค้าขายหนึ่งให้ความเห็นว่าจะจะเป็นเพราะผู้หญิงใจเย็นกว่า ซึ่งอาจ มาจากความคาดหวังทางสังคมว่าด้วยผู้หญิงเป็นผู้ที่อ่อนโยน ทำให้การพูดคุยติดต่อกับผู้คนหรือแม้ค้าข้างนอกง่ายกว่า อีกทั้งผู้คนข้างนอกมักเข้าใจว่าภายในชุมชน ปาล์มทองเป็นชุมชนเถื่อนที่ใช้ความรุนแรงเข้ามายึดเอาที่ดินคนอื่น การที่จะ เปิดเผยตัวตนว่าเป็นใครมาจากไหนเป็นคำถามที่ตอบได้ยาก แต่ด้วยความที่เป็น ผู้หญิงถูกมองว่าไม่มีพิษภัยหรือคิดร้ายจึงทำให้สามารถพูดคุยกับคนแปลกหน้าได้ สนิทใจมากกว่าผู้ชาย ครัวเรือนผู้หญิงที่อยู่ด้วยกันกับสามีและยังต้องส่งเสียบุตร หลานส่วนมากจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดี สามารถสร้างรายได้วันละ 500 - 800 บาท แต่ก็มีภาระค่าใช้จ่ายที่สูงกว่าครัวเรือนผู้หญิงโสด

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

ในที่นี่ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างประสบการณ์นางเตียง อายุ 54 ปี เป็นผู้หญิงที่แต่งงานอยู่ด้วยกันกับสามีในชุมชน เธอและสามีมีอาชีพรับจ้างกรีดยางในเวลา กลางคืน ส่วนกลางวันขายน้ำหวาน กาแฟ ชาเย็น ชาเขียว และอาหารสด เช่น ปลา เนื้อหมูที่เห็นนำมาขายเป็นประจำ และในวันที่พักกรีดยางพารา เธอจะทำก๋วยเตี๋ยว ไก่ ทอดลูกชิ้น ออกเร่ขาย นางเตียงเป็นที่รู้จักกันดีของคนในชุมชนและได้รับฉายาว่า “เตียงร้อยรอบ” เพราะว่าในแต่ละวันการเข้าออกชุมชนหลายรอบตั้งแต่เที่ยงคืนที่ต้องออกไปกรีดยางพารา กลับมาเวลาก่อนเที่ยงต้องทำอาหารและซนพิซซิกของเพื่อนบ้านในชุมชนที่ฝากขายออกไปส่งให้แม่ค้าที่อยู่ใกล้ ๆ กับชุมชน เธอเล่าว่าเธอเป็นคนแรกที่ออกไปรับจ้างกรีดยางพาราในช่วงเหตุการณ์ความรุนแรงยังไม่ค่อยสงบและยังไม่มีใครกล้าออกไป แต่เธอจำเป็นต้องออกไปรับจ้างเพราะมีภาระมากกว่าที่ต้องดูแลครอบครัวลูกชายที่อยู่ข้างนอก ถึงแม้ลูกแต่งงานมีครอบครัวแล้วแต่ลูกก็หารายได้ได้ไม่เพียงพอ รายได้หลักของเธอมายจากการรับจ้างกรีดยางพารา รวมถึงการนำของออกไปขายและนำอย่างอื่นกลับเข้ามาขายทำให้เธอมีรายได้พอหมุนเวียนในแต่ละวัน นำมาใช้จ่ายเป็นค่างวดรถจักรยานยนต์รายเดือน และค่าใช้จ่ายลูก แต่ขนาดที่ดินที่ครอบครัวของนางเตียงได้รับจัดสรรลดลงจาก 10 ไร่ เหลือ 5 ไร่ เพราะไม่มีเวลาทำการเกษตรและปล่อยให้ที่ดินรกร้าง กรรมการชุมชนซึ่งเป็นแกนนำขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินภาคใต้จึงยึดที่ดินกลับคืนสู่ส่วนกลางเพื่อนำไปจัดสรรให้สมาชิกรายอื่นต่อไป ซึ่งครัวเรือนของนางเตียงยอมรับเงื่อนไขนี้ หรืออีกครัวเรือนที่ทำการค้าออกจากนางเตียง ได้แก่ นางสมัย อายุ 66 ปี ที่มีสามีอาศัยอยู่นอกชุมชนมีวิธีสร้างรายได้นอกเหนือจากผลผลิตทางการเกษตรแต่จำเป็นต้องพึ่งพาเพื่อนบ้าน เช่น ขายก๊าซหุงต้มให้กับคนในชุมชนและตำพริกแกงขายด้วย ที่ต้องพยายามทำงานหลายอย่างเพราะมีภาระต้องเลี้ยงดูหลานที่กำลังเรียนหนังสืออยู่นอกชุมชน แต่เนื่องจากอยู่ตัวคนเดียว การออกไปซื้อของมาทดแทนในร้านต้องจ้างคนข้างบ้านที่สนิทกันพาออกไปเมื่อของในร้านเริ่มขาด แต่นางสมัยสามารถที่จะจัดการที่ดินด้วยตนเองโดยการแบ่งเวลาดูแลสวน งานขาย

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

ก๊าซหุงต้มและตำพริกแดงเป็นงานที่ทำอยู่ที่บ้าน ไม่จำเป็นจะต้องเฝ้าร้านค้าอยู่ตลอดเวลา ทำให้ยังรักษาที่ดินที่ได้รับจัดสรรไว้ได้

จากข้อมูลที่เกิดขึ้นมาเรื่องการหารายได้ของครัวเรือนผู้หญิงที่อยู่ในชุมชน การเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินทำให้พบว่าการดำรงชีพของครัวเรือนมาจากการทำการเกษตรและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนและพื้นที่โดยรอบ ในขณะเดียวกัน ท่ามกลางความไม่แน่นอนของการต่อสู้ที่จะได้รับสิทธิในที่ดิน ผู้หญิงแต่ละครัวเรือนต่างพยายามหาวิธีการสร้างรายได้ตามแต่โอกาสและบริบทของครัวเรือนจะเอื้ออำนวย ครัวเรือนที่มีแรงงานทั้งสามมีภรรยา มักจะมีโอกาสหารายได้นอกภาคเกษตรได้มากกว่าแต่ก็มีภาระค่าใช้จ่ายสูงเช่นเดียวกัน

ความหมายและความสำคัญของที่ดินในมุมมองของผู้หญิง

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยต้องการอภิปรายมุมมองและโลกทัศน์ของผู้หญิงที่เข้ามาร่วมขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิในการเป็นเจ้าของที่ดิน ซึ่งเมื่อพิจารณาจากความพยายามที่จะนำมาสู่การได้รับที่ดิน โดยการอยู่ภายใต้ความเป็นชุมชนดั้งเดิม การใช้ชีวิตของครัวเรือนต้องอดทนและเสี่ยงภัยท่ามกลางเหตุการณ์ความรุนแรงนับสิบปี และต้องมีความขยัน ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบเพื่อพิสูจน์ตัวเองตามเงื่อนไขการได้รับการจัดสรรที่ดินของชุมชน ความสำคัญของที่ดินจึงมีความหมายมากต่อสมาชิกในขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินรวมถึงกลุ่มผู้หญิงด้วย ในที่นี้สามารถสรุปการให้ความหมายเรื่องที่ดินจากกลุ่มผู้หญิงในชุมชนได้ดังนี้

ที่ดินในฐานะความหวังและความมั่นคงชีวิต ผู้หญิงทุกรายที่ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้กล่าวถึงที่ดินในฐานะหลักประกันความมั่นคงในชีวิต เพราะไม่ได้เป็นเพียงแต่ที่ทำกิน แต่ยังหมายถึงการมีที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงโสดมีความคิดเห็นต่อที่ดินว่ามีความสำคัญกับชีวิตของตนเองมาก ถ้ามีที่ดินสามารถเปลี่ยนที่ดินให้เป็นอาหาร สร้างรายได้ ผลผลิตขายไม่ได้ก็กินเองได้ หมายถึงความสามารถในการพึ่งพาตัวเองได้เต็มที่ โดยเฉพาะในขณะที่มีกำลังแรงที่พอทำได้จะต้องเตรียมการปลูกพืชที่เก็บเกี่ยวได้ในระยะยาว เช่น ปาล์มน้ำมันและ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

ยางพารา สำหรับเก็บเกี่ยวเลี้ยงในชีวิตบ้านปลาย ซึ่งเป็นงานที่หากทำเองไม่ไหวก็สามารถจ้างคนอื่นไปทำแทนได้ ดังที่ศรีจันทร์ ผู้หญิงโสทรคนหนึ่งในกลุ่มคนได้กล่าวกับผู้วิจัยว่าการที่เป็นผู้หญิงตัวคนเดียวที่มีที่ดินของตัวเองทำให้ตนเองมีความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยและอาชีพ ศรีจันทร์มองว่าหากรู้จักทำมาหากินในที่ดินและเก็บบอมนให้ดี อย่างน้อยก็ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาเป็นภาระของลูกหลานในอนาคต ส่วนครัวเรือนผู้หญิงที่หารายได้จากหลายทางนอกจากทำการเกษตรก็หวังที่จะได้ที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย การมีที่อยู่และที่ทำกินที่มั่นคงมีผลต่อจิตใจและความรู้สึกเป็นอย่างมาก ทุกคนปรารถนาที่จะทำมาหากินและมีชีวิตอยู่อย่างสงบสุขมากกว่าจะอยู่อย่างหวาดระแวงในที่ดินที่ปัจจุบันยังไม่แน่นอนว่าจะได้รับการจัดสรรเมื่อไหร่อย่างไร

ความเป็นแม่กับอนาคตของลูก ในผู้หญิงที่มีบทบาทเป็นแม่และภรรยา มีหน้าที่รับผิดชอบทั้งงานดูแลภายในบ้านและงานนอกบ้านเคียงบ่าเคียงไหล่ร่วมกับสามี จากการสัมภาษณ์ผู้หญิงกลุ่มที่แต่งงานแล้ว ทั้งที่ยังอยู่กับสามี สามีเสียชีวิตและแยกทางซึ่งมีลูกต้องดูแล พบว่าที่ดินไม่ได้มีความหมายเป็นเพียงที่ทำกินของคนรุ่นตนเอง แต่ยังเป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิตให้ลูกหลาน เพราะที่ผ่านมาชีวิตผ่านความลำบาก การที่ไม่มีที่ดินของตนเองทำให้ต้องเป็นแรงงานรับจ้างร่อนเร่ไปเรื่อยไม่รู้อนาคต บางรายไม่เคยอยู่กับลูกเพราะต้องฝากให้ญาติเลี้ยงในขณะที่ตัวเองออกไปรับจ้างที่อื่น การได้รับจัดสรรที่ดินผ่านการเข้าขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดิน แม้จะอยู่ภายใต้กฎระเบียบวัฒนธรรมชุมชนที่เคร่งครัดแต่ก็ไม่มีปัญหาในเรื่องของการปฏิบัติหรือเข้าร่วม เพราะหวังจะได้ที่ดินเพื่ออยู่อาศัย เพาะปลูก และเป็นมรดกให้ลูกในอนาคต และไม่ว่าลูกจะทำการเกษตรในที่ดินหรือไม่ก็ตามการมีที่ดินก็ยังเป็นหลักประกันอนาคตให้กับลูกได้อยู่ดี ดังนั้น ความหมายของที่ดินสำหรับผู้หญิงกลุ่มนี้จึงไม่ได้คิดแต่เพียงความมั่นคงในชีวิตตนเองเท่านั้น แต่สิ่งที่ผลักดันให้อดทนต่อสู้เรื่องที่ดินเพราะคิดถึงอนาคตและความมั่นคงของรุ่นลูก ในที่นี้ขอยกตัวอย่างชีวิตของผู้หญิงหม้ายหย่าร้างกับสามีรายหนึ่งซึ่งในปัจจุบันอายุ 45 ปี กล่าวว่าในชีวิตของเธอไม่เคยมีที่ดิน เป็นลูก

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

คนโตต้องรับจ้างกับพ่อแม่เพื่อเลี้ยงน้องอีกหลายคน ทำงานรับจ้างโดยไม่เคยได้จับเงิน เพราะพ่อแม่ต้องเบิกไปใช้ก่อน เมื่อมีสามีก็พบกับคนที่ไม่รับผิดชอบจนต้องเลิกрасงลูกไปอยู่กับญาติ จนได้มาอยู่ในชุมชนแห่งนี้ เธอปลูกทุกอย่างที่อยากปลูก โดยเฉพาะพืชที่กินได้ เป็นครั้งแรกที่รู้สึกถึงการมีทรัพย์สินและมีชีวิตของตัวเอง ส่วนลูกก็มีครอบครัวอยู่ข้างนอกไม่น่าจะได้เข้ามาอยู่กับเธอ เธอจึงจะพยายามทำทุกอย่างในสวนและหวังเก็บเงินให้ได้สักก้อนไว้ให้ลูก เพราะตัวเองไม่มีทรัพย์สินสมบัติใด ๆ

ที่ดินผืนสุดท้ายในชีวิต กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้หญิงในชุมชนส่วนใหญ่เป็นหญิงวัยกลางคนอายุ 45 ปีขึ้นไปถึงผู้สูงอายุ ผู้ที่อายุมากกว่า 60 ปีหลายรายที่ในชีวิตไม่เคยมีที่ดินหรือมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง การเข้ามาอยู่ในชุมชนตลอดเวลาเกือบสิบปีเป็นที่แรกที่ใช้ชีวิตอยู่ปักหลักยาวนานที่สุด ผู้สูงอายุหลายรายจึงให้ความหมายที่ดินว่าถ้าได้รับจัดสรรที่ดินจริง ที่แห่งนี้จะเป็นที่ตาย ผู้หญิงสูงอายุหลายรายต่อสู้เพื่อให้ได้รับสิทธิในที่ดินมาเป็นเวลากว่าสิบปีจนกระทั่งปัจจุบัน บางรายกล่าวว่าถ้าไม่ได้ตายที่นี่ก็คงไม่มีที่ไปอีกแล้ว พวกเขาเป็นคนยากจนที่รอคอยการจัดการของรัฐแต่กลับถูกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม รัฐปล่อยให้บริษัทที่สัมปทานเช่าที่ดินใช้ประโยชน์จากที่ดินของรัฐต่อไปโดยไม่รับยึดคืน ขณะที่ชาวบ้านรอคอยแบบไร้จุดหมายและต้องระวังที่จะมีคนทั้งจากบริษัทปาล์มน้ำมัน รวมไปถึงคนของรัฐเองเข้ามาคุกคามเพราะมองว่าพวกเขาเป็นผู้บุกรุกที่ดิน ซึ่งถ้าชีวิตของพวกเขาไม่มีทางเลือกที่ดีกว่านี้ก็คงจะไม่รอคอยอยู่แบบนี้

จะเห็นว่าไม่ว่าผู้หญิงสถานภาพใดก็ตามต่างให้ความหมายของที่ดินที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพ แต่เมื่อมองผ่านพหุอัตลักษณ์ของผู้หญิงถึงสถานภาพกับการให้ความหมายจะพบว่าผู้หญิงโสดมองว่าที่ดินคือความมั่นคงของชีวิต ผู้หญิงที่มีลูกให้มุมมองที่ดินในอนาคตของลูกหลาน เช่นเดียวกับผู้หญิงสูงอายุที่ยากมีชีวิตช่วงสุดท้ายอยู่กับที่ดิน แต่สำหรับชุมชนที่ต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในที่ดิน สิ่งที่ทำให้ที่ดินมีคุณค่ามากสำหรับผู้ทุกคนคือกระบวนการได้มาของที่ดินมีความลำบากกว่าในบริบทอื่น ๆ

สรุป

ปัญหาที่ดินทำกินเป็นปัญหาที่สำคัญพื้นฐานอันดับแรกต่อการดำเนินชีวิตของทุกเพศทั้งชายและหญิง เมื่อระบบโครงสร้างไม่สามารถทำให้เข้าถึงที่ดินได้ การเข้าสู่ขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินเพื่อต่อรองการเข้าถึงทรัพยากรจึงเกิดขึ้น ซึ่งเมื่อมองประเด็นที่ดินผ่านมุมมองเรื่องเพศสภาพจะพบว่าสมาชิกในชุมชนของขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินภาคใต้หลายคนมีภูมิหลังการไร้ที่ดินมาจากโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่เอื้อให้ผู้หญิงในการเข้าถึงโอกาสต่าง ๆ เช่น ผู้หญิงหม้ายที่ถูกสามีใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจบังคับ หรือผู้หญิงที่มาจากครอบครัวที่ไม่แบ่งทรัพย์สินให้เพราะสถานะความเป็นหญิง และแม้ตัดสินใจที่จะเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินแล้ว การเข้ามาอยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวที่ดินยังต้องระมัดระวังความปลอดภัย และต้องอดทนต่อความลำบากในการอยู่อาศัยในพื้นที่เพื่อการทำมาหากินหล่อเลี้ยงครอบครัว และยังต้องพยายามแสดงตัวตนตามเงื่อนไขการปฏิบัติเพื่อให้ได้มาและเพื่อรักษาที่ดินที่ได้รับจัดสรรเอาไว้ได้ด้วย บทความชี้ให้เห็นว่าเมื่อได้รับจัดสรรที่ดินจากชุมชนแล้วประเด็นเพศสภาพ Colfer et al (2018) รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะหว่างหญิงชายอาจไม่ได้เป็นปัจจัยที่นำมาซึ่งความแตกต่างทางโอกาสและการเข้าถึงทรัพยากร แต่ความเป็นผู้หญิงที่มีพหุอัตลักษณ์อันประกอบด้วย สถานภาพและวัยที่ต่างกัน ยังทำให้มีโอกาสนี้ไม่เท่ากัน เช่น โอกาสในการหารายได้ ทำงานรับจ้างและกิจกรรมอื่นที่ไม่ใช่ในภาคการเกษตร หากสถานภาพครอบครัวเอื้ออำนาจก็เลือกที่จะเป็นทั้งแรงงานรับจ้างหรือผันตัวเองเป็นผู้ประกอบการรายย่อย และที่สำคัญคือการมีโอกาสร่วมกิจกรรมหรือทำงานในขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดิน โดยผู้หญิงแต่งงานมีครอบครัวยังมีพื้นที่ในการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวน้อยลง เพราะภาระหน้าที่รับผิดชอบที่มีต่อครอบครัว และคำนึงถึงรายได้เป็นหลักเพื่อที่จะให้ครอบครัวนั้นอยู่รอดไปได้ เมื่อเทียบกับผู้หญิงโสดที่มีโอกาสเข้าร่วมทำงานในขบวนการเคลื่อนไหวได้มากกว่า นอกเหนือไปจากมุมมองเรื่องเพศสภาพ จะเห็นได้

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

ว่าปฏิสัมพันธ์ของอัตลักษณ์ที่ทับซ้อนดังกล่าวส่งผลต่อผู้หญิงในเรื่องของการถูกทำให้เป็นชายขอบและการได้รับอภิสิทธิ์หรือการเข้าถึงปัจจัยบางประการโดยในที่นี่คือโอกาสการสร้างรายได้ให้ครัวเรือน และแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงที่มีพื้นฐานความเป็นมา ประสบการณ์ หรือสถานภาพที่แตกต่างกันไม่ได้มีความเป็นเนื้อเดียวกัน (Elmhirst, 2011)

บทความนี้ยังนำเสนอความหลากหลายในสถานภาพ วัย อายุของผู้หญิง ผ่านกรอบแนวคิดการทับซ้อนของพหุอัตลักษณ์ว่า ครัวเรือนของผู้หญิงสถานภาพต่างกัดังกล่าวต่างมีโอกาสในการใช้ที่ดิน และโอกาสการหารายได้ที่แตกต่างกัน รวมถึงโลกทัศน์และการให้ความหมายของที่ดินของผู้หญิงแต่ละสถานภาพก็แตกต่างกันด้วย แต่กระนั้น ประสบการณ์ชีวิตและการต่อสู้ของผู้หญิงทุกคนในชุมชนปาล์มทองสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการเข้าถึงทรัพยากรที่ดินต่อการดำรงชีพ และวิถีชีวิตที่ต้องดิ้นรนตลอดระยะเวลาของการเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินภาคใต้กว่าสิบปี โดยหวังที่จะได้รับความเท่าเทียมในการเข้าถึงที่ดินและกลไกการจัดสรรที่ดินที่เป็นธรรมในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเฉพาะเรื่องภายใต้หลักสูตรบัณฑิตอาสาสมัคร วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้เขียนขอขอบพระคุณชาวบ้านในพื้นที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัยทุกท่านที่ให้ความรู้และความกรุณาแก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลา 7 เดือนในการปฏิบัติงานภาคสนาม

References

Amnesty International. 2019. Inequality in 2018: Women carried the most inequality. Accessed March 23, 2020. From <https://www.amnesty.or.th/latest/news/692> (in Thai)

- Arporn, W. 2014. **Community Land Titles and Lives' Security of Farmers in Southern Thailand. Journal of Sociology and Anthropology.** 33(1): 106-139. (in Thai)
- Association for Women's Rights in Development. (2004).
Intersectionality: A tool for gender and economic justice.
Accessed March 23, 2020. From
https://www.awid.org/sites/default/files/atoms/files/intersectionality_a_tool_for_gender_and_economic_justice.pdf
- Benda-Beckmann, F. von. & K. von Benda-Beckmann. 2000. "Gender and the multiple contingencies of water rights in Nepal." In R. Pradhan, F. and K. von Benda-Beckmann (eds.), **Water, Land and Law: Changing Rights to Land and Water in Nepal**, 17-38. Kathmandu/Wageningen/Rotterdam: Freedeal/WAU/EUR
- Colfer, CJP., Basnett, BS. & Ihalainen, M. 2018. **Making sense of 'intersectionality': A manual for lovers of people and forests. CIFOR Occasional Paper 184.** Bogor: Indonesia.
- Elmhirst, R. 2011. Introducing new feminist political ecologies. **Geoforum.** 42(2): 129-132.
- FAO. (2017). **Gender and Land Rights Database.** Geneva: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Kang, M., Schweb, B & Yu, J. 2020. Gender differences in the relationship between land ownership and managerial rights: Implications for intrahousehold farm labor. **World Development.** 125, Article 104669.

- Kraiyoongwong, S. 2006. **Uncovering the Truth of Rent Forest Land.** Surat Thani: the Southern Land Reform Network. (in Thai)
- Lastarria-Cornhiel, S. 1997. Impact of privatization on gender and property rights in **Africa. World Development.** 25(8): 1317-1333.
- Manorom, K. 2016. Lao women in Xe Bang Fai Basin: indigenous people, intersectionality, emotional geographies and impacts of Nam Thuen 2 Dam. **PSDS Journal of Development Studies.** 13(2): 2-45. (in Thai)
- Rao, N. 2011. Women's access to land: an Asia perspective. United Nations Women. Accra, Ghana. Accessed March 23, 2020 <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/csw56/egm/Rao-EP-3-EGM-RW-30Sep-2011.pdf>
- Sittiworada, K. 2009. **Gender Relations in Recourses Management and the Changing Community Ecology in Lao PDR.** Chiang Mai: Wanida Press. (in Thai)
- The Office of National Economic and Social Development 2020. Thailand and Sustainable Development, Accessed December 23, 2020. <http://sdgs.nesdc.go.th/> (in Thai)
- World Bank. 2012. **World Development Report 2012: Gender Equality and Development.** Washington DC: The World Bank.